

Швень Ярослава Леонідівна

кандидат психологічних наук, доцент,

заступник директора Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти

ДЗВО “Університет менеджменту освіти”,

м. Біла Церква, Україна

ORCID ID 0000-0002-9890-1039

zolotaslava@ukr.net

РЕФЛЕКСИВНИЙ АНАЛІЗ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ ЩОДО ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У СИСТЕМІ ФОРМАЛЬНОЇ І НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Модель розвитку суспільства знань потребує від сучасного педагога широкого спектра навичок і компетенцій для успішного виконання своїх професійних функцій. Завданням системи формальної і неформальної освіти є якісний науково-методичний супровід фахівця, а також реалізація змісту і технологій професійного розвитку у варіативних освітніх моделях. У статті висвітлено теоретичні засади та наведено результати аналізу сучасних освітніх варіативних моделей професійного розвитку педагогічних працівників у системі формальної і неформальної освіти у форматі рефлексивного аналізу наукових пошуків у межах науково-дослідної роботи “Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих: історія, теорія, технології” (2017–2019 рр.). Зокрема, упорядковано категорійний апарат дослідження; підготовлено й проведено стартовий моніторинг з метою виявлення проблем і труднощів у процесі професійного розвитку фахівців, якості науково-методичного забезпечення, з’ясування причин їх виникнення; здійснено комплексне вивчення психолого-педагогічних чинників, за яких професійний розвиток фахівців в освітніх моделях формальної і неформальної освіти здійснюється ефективніше; теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено зміст і технології професійного розвитку педагогічних працівників у системі освіти дорослих. Автором розроблено, експериментально перевірено та апробовано в курсовій і міжкурсовій підготовці науково-методичний супровід неперервного професійного розвитку педагогічних працівників; здійснено кількісний і якісний аналіз результатів експерименту, запропоновано педагогічну інтерпретацію отриманих експериментальних даних; окреслено перспективні завдання подальшого професійного розвитку фахівців у системі формальної і неформальної освіти. Висловлено думку, що якщо систему освіти дорослих озброїти актуальними варіативними освітніми моделями формальної і неформальної освіти, то можна істотно підвищити рівень професійного розвитку науково-педагогічних і педагогічних працівників, забезпечивши таким чином суспільство фахівцями, які вільно орієнтуються в постійно змінних соціально-економічних умовах, оптимально самореалізуються як професіонали в суспільстві економіки знань, здійснюють професійну самоактуалізацію і прагнуть до розвитку професійної самосвідомості.

Ключові слова: професійний розвиток; педагогічні працівники; варіативні моделі; науково-методичний супровід; формальна освіта; неформальна освіта.

Yaroslava L. Shven

Ph.D. in Psychology, Associate Professor,
Deputy Director of the Belotserkov Institute
for Continuing Vocational Education,
SHEI “University of management education”,
Bila Tserkva, Ukraine
ORCID ID 0000-0002-9890-1039
zolotaslava@ukr.net

REFLEXIVE ANALYSIS OF THE RESEARCH WORK ON EDUCATORS’ PROFESSIONAL DEVELOPMENT IN THE SYSTEM OF FORMAL AND NON-FORMAL EDUCATION

Abstract. The model of the knowledge society development requires from a modern educator a wide range of skills and competences to successfully fulfill his professional functions. The formal and non-formal education system’s aim is a qualitative scientific-methodological support of a specialist, as well as realization of content and technologies of professional development in variable educational models. The article presents the theoretical principles and the analysis of modern educational variable models of educators’ professional development in the system of formal and non-formal education, conducted under the research “Professional Development of Specialists in the Adult Education System: History, Theory and Technologies” (2017-2019). In particular, there are systematized the research concepts; the initial monitoring is prepared and conducted in order to identify the problems and difficulties in the process of specialists’ professional development, in quality of scientific-methodological support, in ascertaining the reasons of problems’ appearance; it is carried out a complex study of psychological-pedagogical factors under which the specialists’ professional development in the formal and non-formal education models is made more effectively; the content and technologies of educators’ professional development in the education system for adults is theoretically grounded and experimentally verified. The author developed, experimentally verified, and tested the scientific-methodological support of educators’ continuous professional development in the course and intercourse training; the quantitative and qualitative analysis of the experiment’s results is made, the pedagogical interpretation of the obtained experimental data is suggested; there are outlined the perspective tasks of specialists’ further professional development in the system of formal and non-formal education. It is expressed that if the education system for adults is provided with the up-to-date variable educational models in the system of formal and non-formal education, then it is possible to increase the professional development of the teaching and scientific staff to make them easily oriented in the constantly changing socio-economical conditions, professionally realized in the knowledge society, carry out professional self-actualization, and strive to develop their professional self-awareness.

Keywords: professional development; educators; variable models; scientific-methodological support; formal education; non-formal education.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлена сучасними викликами суспільства й модернізацією освіти дорослих на принципах неперервності, гуманізації, випереджувальності, мережовості, варіативності, мобільності, прогностичності, відкритості, інтеграції традиційних та інноваційних технологій; недосконалістю науково-методичного забезпечення професійного розвитку педагогічних працівників протягом усього життя. Зазначені суперечності підтверджують необхідність обґрунтування теоретичних і методологічних засад професійного розвитку фахівців загалом крізь призму аналізу перспективних варіативних моделей професійного розвитку педагогічних працівників у системі формальної і неформальної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виокремлення нерозв’язаних частин загальної проблеми. Висвітленню проблем професійного розвитку педагогічних працівників у системі відкритої освіти присвячено наукові праці О. Бондарчук, В. Олійника, В. Семиченко, В. Сидоренко, В. Солдаткіна, Т. Сорочан, Д. Борнштейна (Bornstein), Г. Гутека (Gutek) та ін. Аналіз джерельної бази дослідження засвідчує значний інтерес вітчизняних і зарубіжних дослідників до професійного розвитку педагогічних працівників як освітнього актуалітету загалом і нагальної умови розвитку професійної самосвідомості та становлення фахівця в системі акмепрофесіогенезу зокрема. Окреслені питання, а саме питання професійного розвитку педагогічних працівників у системі формальної і неформальної освіти,

потребують подальшого ґрунтовного вивчення й узагальнення. Це визначає актуальність теми, мети і завдань наукового дослідження.

Дослідження ґрунтується на таких концептах:

- 1) історіографічному, що розкриває генезис наукового осмислення андрагогічної спрямованості професійної підготовки фахівців у системі освіти дорослих;
- 2) методологічному, який характеризує цілісні й разом з тим різноманітні уявлення про зазначені явища й процеси;
- 3) теоретичному, що визначає понятійну систему дослідження та розкриває модельні уявлення про їхні сутнісні властивості;
- 4) організаційно-методичному, який визначає способи формування та вдосконалення модельних параметрів підготовки сучасного фахівця-професіонала;
- 5) рефлексивному, що дає змогу обґрунтовано здійснювати моніторингові процедури.

Під час проведення дослідження використовувалися такі *документи і матеріали*: наукові звіти попередніх НДР кафедри “Теоретико-методичні засади підготовки науково-педагогічних кадрів у системі післядипломної освіти” (2012–2014) та “Психолого-педагогічна підготовка конкурентоздатного фахівця в умовах післядипломної педагогічної освіти” (2015), що виконувалися співробітниками кафедри в межах досліджень ЦППО “УМО” НАПН України; Педагогічна Конституція Європи, ухвалена на II Форумі ректорів педагогічних університетів європейського простору (2013); закони України “Про освіту” (1991), “Про загальну середню освіту” (1999), “Про вищу освіту” (2014), “Про професійний розвиток працівників” (2012), “Про наукову і науково-технічну діяльність” (2015); Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки; Концепція освіти дорослих в Україні (2011); Концепція впровадження медіа-освіти в Україні (2010); галузева Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти (2013); Типове положення про атестацію педагогічних працівників навчальних закладів та навчально-методичних установ сфери культури (2014); Положення про систему підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування, затверджене постановою Кабінету Міністрів України (№ 564 від 7 липня 2010 р.).

Мета статті – здійснити рефлексивний аналіз науково-дослідної роботи щодо професійного розвитку педагогічних працівників у системі формальної і неформальної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом 2017–2019 років на базі ДЗВО “Університет менеджменту освіти” (далі – УМО) здійснювалася науково-дослідна робота з теми “Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих: історія, теорія, технології” (РК № 0117 U002380). Науково-дослідна робота має системний, комплексний характер, побудована з урахуванням засадничих принципів освіти дорослих, орієнтована на професійний розвиток науково-педагогічних, педагогічних працівників у варіативних освітніх моделях підвищення кваліфікації в Україні; науково-методичний супровід безперервного професійного розвитку сучасного педагога, освітнього лідера нової формації впродовж життя, який самостійно моделює і зреалізовує індивідуальну освітню траєкторію в умовах формальної, неформальної та інформальної освіти, готовий до професійного розвитку і здійснює цілепокладання й конструктивну корекцію в принципово нових вітчизняних культурно-освітніх умовах.

Відповідно до 1-го етапу – діагностично-пошукового (01.01.2017. – 31.12.2017) – нами було розроблено програму дослідження; визначено основну підтему дослідження (у контексті розподілу напрямів між науково-педагогічними працівниками кафедри філософії і освіти дорослих); розроблено план-проспект дослідження; здійснено вивчення й аналіз філософської, психолого-педагогічної, соціологічної літератури, нормативних документів із проблеми професійного розвитку фахівців у системі освіти дорослих для: а) обґрунтування вітчизняних та зарубіжних тенденцій розвитку освіти дорослих як соціокультурного феномену; б) упорядкування категорійного апарату дослідження, розроблення відповідного тезауруса та здійснення його дефінітивного наповнення; підготовлено й проведено стартовий моніторинг з метою виявлення проблем і труднощів у процесі професійного розвитку фахівців, якості науково-методичного забезпечення, з’ясування причин їх виникнення; здійснено комплексне вивчення організаційних, психолого-педагогічних чинників, за яких професійний розвиток фахівців в освітніх моделях формальної і неформальної освіти здійснюється ефективніше.

Відповідно до 2-го етапу – теоретико-моделювального (01.01.2018 – 31.12.2018): визначено принципи і закономірності професійного розвитку педагогів в умовах модернізації освіти дорослих;

теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено зміст і технології професійного розвитку педагогічних працівників у системі освіти дорослих.

Відповідно до 3-го етапу – узагальнювально-упроваджувального (01.01.2019 – 31.12.2019): розроблено, експериментально перевірено та апробовано в курсовій (курси підвищення кваліфікації на базі УМО) і міжкурсів підготовки (зокрема на платформі неформальної освіти “Всеосвіта”) науково-методичний супровід неперервного професійного розвитку педагогічних працівників; проведено кількісний і якісний аналіз результатів експерименту, здійснено педагогічну інтерпретацію отриманих експериментальних даних; окреслено перспективні завдання подальшого професійного розвитку фахівців у системі формальної і неформальної освіти.

Відповідно до очікуваних результатів, кількісних та якісних характеристик наукової продукції згідно з технічним завданням підготовлено й розроблено – на рівні *формальної освіти* – курси підвищення кваліфікації:

По-перше, удосконалено навчальне і науково-методичне забезпечення підвищення кваліфікації (розроблено освітньо-професійні програми підвищення кваліфікації, навчальні та навчально-тематичні плани, оновлено й розроблено змістові модулі, спецкурси для всіх категорій слухачів), розроблено актуальний зміст і технології професійного розвитку науково-педагогічних, педагогічних працівників для варіативних освітніх моделей підвищення кваліфікації. Зокрема:

1) *змістові модулі (курукулум підвищення кваліфікації)*: “Професійна деонтологія методиста”, “Культура наукового мовлення педагогічних працівників”, “Технологія проведення воркшопу”, “Соціальні комунікації в освіті”, “Професійна комунікація викладача”, “Психологія діяльності і освітній менеджмент”, “Формування сприятливого соціально-психологічного клімату в студентській групі” (автор – Я. Швень) (див. Сорочан, Сидоренко, & Скрипник, 2017);

2) *спецкурси (електронний збірник спецкурсів, отримано гриф МОН)*: “Когнітивний стиль професійної діяльності педагога Нової української школи”, “Технології соціальної згуртованості суб’єктів освітнього процесу в умовах соціально-психологічної адаптації в Новій українській школі”, “Метафоричні асоціативні карти як технологія арт-педагогіки в освіті дорослих” (автор – Я. Швень) (див. Сорочан, 2018);

3) *освітньо-професійні програми*: тематичних курсів підвищення кваліфікації “Арт-педагогіка в системі освіти дорослих” і підвищення кваліфікації керівників закладів позашкільної освіти: Методисти закладів позашкільної освіти (автор – Я. Швень) (див. Сидоренко, & Швень, 2019, Ч. 1, с. 68–83; Ч. 2, 141–162; Швень, 2018).

Тож науково-методичну систему професійного розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників запроваджено в систему формальної освіти (курси підвищення кваліфікації) шляхом організації диференційованого акмеологічного освітнього простору.

В умовах розробленої науково-методичної системи в системі формальної освіти (курси підвищення кваліфікації) професійний розвиток фахівців відбувається на основі взаємозв’язку курсового і міжкурсів періодів як єдиного міжкатегоріального циклу. Експериментальна перевірка науково-методичної системи професійного розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників підтвердила її продуктивність і дієвість в умовах формальної освіти.

По-друге, для науково-методичного супроводу професійного розвитку фахівців упродовж усього андрагогічного циклу в УМО формуються бази відкритих портфоліо – візуальні, текстові, графічні – для різних категорій слухачів курсів підвищення кваліфікації. Це ресурси освітнього характеру, які розміщені у вебпросторі мережі Інтернет. Сюди належать не тільки ресурси, підготовлені за спеціальною вебтехнологією (вебсторінка, вебсайт, вебпортал), а й інші електронні ресурси, що зберігаються на вебсерверах у вигляді різних форматів (текстового, графічного, архівного, аудіо- та відеоформатів та ін.). Зокрема, науково-педагогічні працівники кафедри для організації освітнього процесу активно розробляють і використовують такі освітні вебресурси: smart-дошки, е-дошки; е-журнали, відеоскрайбінги, smart-дошки; тестові завдання, анкети, анкети учасників різних заходів у гугл-формах (приклади е-дошок, які використовуються в процесі формальної освіти: для викладачів коледжу: <https://ru.padlet.com/schvenumo/z3g5rkc3bfbq>; для науково-педагогічних працівників: <https://padlet.com/schvenumo/1uzrn7axrufm>).

По-третє, дібрано й обґрунтовано актуальні методики для моніторингу результатів професійного розвитку педагогічних працівників у системі освіти дорослих. Побачив світ збірник методик і тестових завдань для діагностики професійного розвитку педагогічних працівників (Скрипник, & Швень, 2017). Запропоновано авторське трактування базового поняття дослідження (професійний розвиток як набуття професіоналізму – системи практично орієнтованих форм інтелекту (“real-world” intelligence): емоційного (Emotional Intelligence – EQ), культурного (Cultural Intelligence – CQ), практичного (Practical Intelligence – PQ), соціального (Social Intelligence – SQ); як форми професійного розвитку фахівців упродовж усіх етапів міжкурсового періоду (Сорочан, Сидоренко, & Скрипник, 2017).

По-четверте, на базі УМО функціонує Віртуальна кафедра андрагогіки (<https://ppo.mk.ua/>) (далі – ВКА) як альтернативна модель професійного розвитку фахівців для формальної, неформальної, інформальної освіти (3150 учасників). ВКА як альтернативна модель професійного розвитку фахівців використовується (з 2017 р.): у системі формальної післядипломної освіти – в освітньому процесі курсів підвищення кваліфікації за різними моделями і формами навчання (спеціалізація, стажування, перепідготовка) у закладах післядипломної педагогічної освіти, на всіх етапах міжкурсового періоду, а також у системі науково-методичної роботи з педагогічними працівниками на місцевому рівні (у системі науково-методичної роботи районних (міських) методичних кабінетів (центрів), об’єднаних територіальних громадах, закладах загальної середньої освіти тощо); у системі неформальної освіти – під час проведення різноманітних форм роботи, що здійснюється в контексті навчально-просвітницьких ініціатив (зокрема громадськими організаціями, просвітницькими центрами, фондами, іншими суб’єктами, а також під час індивідуальних занять під керівництвом андрагогів, коучів, супервізорів та ін.) і спрямовується на розвиток додаткових умінь і навичок, набуття компетенцій; в інформальній освіті – у процесі самоорганізованої освіти, самоосвіти педагогів, а також замовників освітніх послуг і ключових стейкхолдерів задля перетворення освітнього потенціалу суспільства знань у дієві чинники власного саморозвитку впродовж життя, набуття нових компетентностей.

Авторським контентом на сайті ВКА є рубрика “Психологія андрагогіки” і низка персональних вебресурсів (вебресурси Ярослави Швень) для активного самостійного професійного розвитку як у системі формальної освіти, так і в міжкурсових період – для самоосвітньої діяльності

Упродовж березня 2018-го – лютого 2019 р. на сайті Віртуальної кафедри андрагогіки проводився моніторинг якості освіти, що дає можливість здійснювати аналіз, діагностику, прогнозування й проектування освітніх процесів, взаємодію його суб’єктів, коригувати небажані диспропорції на основі аналізу зібраної інформації і прогнозування подальшого розвитку досліджуваних процесів. На кафедральному рівні використовується педагогічний (отримання цілісного уявлення про замовників освітніх послуг, зокрема про їхні професійні запити, потреби) і професіографічний моніторинг (один із складників забезпечення якості освітнього процесу, раціональне використання засобів і їх відповідність заданим цілям, ефективність використання технологій, виявлення тенденцій їх зміни, установлення залежності їх від певних умов).

Результати анкетування “Вивчення освітніх запитів і потреб замовників освітніх послуг” показали, що найчисленніша категорія слухачів, за якою проходять курси підвищення кваліфікації, – працівники методичних служб. Респонденти вважають, що імідж навчального закладу, що організовує курси підвищення кваліфікації, є найвагомим критерієм при виборі форми, моделі й тематики курсів підвищення кваліфікації. Але необхідність пройти курси підвищення кваліфікації як складник атестації (сертифікації) також є для респондентів критерієм вибору курсів підвищення кваліфікації (25 %).

На рівні реалізації варіативної моделі професійного розвитку педагогічних працівників в умовах **неформальної освіти** протягом 2019 р. тривала співпраця з освітньою платформою неформальної освіти “Всеосвіта”. Так, упродовж 2019 р. нами розроблено низку онлайн-курсів для педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти, закладів дошкільної освіти, закладів позашкільної освіти, працівників методичних служб, соціальних педагогів і психологів: “Воркшоп як інноваційна освітня технологія”, “Психологічні особливості навчання вчителів у системі формальної і неформальної освіти”, “Ефективні комунікації (soft skills) учителя з батьками”, “Емоційна ефективність учителя: теорія і практика”, “Інноваційна методика творчо-пізнавальної діяльності особистості: “Rory’s Story Cubes”.

Авторські онлайн-курси є оригінальними; їх розроблено вперше у представленому форматі, зокрема для платформи неформальної освіти.

Упродовж вересня-листопада 2019 р. було розроблено й апробовано експериментальну варіативну авторську модель професійного розвитку “Мотиваційний про-виклик для вчителів: розвиток професійно-педагогічної компетентності” у форматі *марафону*. Марафон як варіативна модель професійного розвитку педагогів у системі неформальної освіти дає змогу впродовж конкретно визначеного часу реалізувати комплекс обов’язкових чітких завдань з метою розвитку професійно-педагогічної компетентності вчителів.

Ідея марафону – розвиток професійно-педагогічної компетентності вчителя засобами реалізації ключових компетентностей XXI ст. (спілкування і співпраця, креативність, критичне мислення) упродовж місяця за допомогою апробації та інтеграції в освітню діяльність інноваційної методики “Rory’s Story Cubes” (сучасний освітній ігровий інструмент для вирішення різноманітних освітніх завдань).

Саме формат марафону, який тривав з 11.10 по 10.11. 2019 р., став ефективним для мотивації професійного вдосконалення вчителів (кількість учасників – 42, серед яких переважно вчителі закладів загальної середньої освіти (початкова школа), працівники закладів дошкільної освіти, працівники методичних служб, педагогічні працівники закладів вищої освіти). Умови участі були такими:

- по-перше, важливий сам настрій і позитивне настановлення (кожний учасник є унікальним, оскільки в марафоні бере участь обмежена кількість осіб);
- по-друге, зростав самоконтроль над собою, своїми педагогічними вміннями: з кожним тижнем учасники ставали свідомішими, а реалізація завдань трансформувалось у категорію глибинного навчання;
- по-третє, це спілкування в колі однодумців, саме такий простір є ресурсним підтримувальним середовищем для особистісно-професійного зростання педагогів (наприкінці кожного тижня, у п’ятницю, відбувався груповий онлайн-чат, де учасники мали можливість поділитися враженнями тижня, здійснити рефлексію, порадитися тощо).

Тож марафон тривав місяць, і щотижня, у п’ятницю, учасники марафону дізнавалися про завдання, які вони мали реалізувати наступного тижня.

Завдання кожного тижня містили чотири виклики. Серед них були:

- 1) завдання когнітивного рівня (актуалізація і критичне мислення, когнітивна гнучкість, креативність) – розробити і втілити під час уроку методичний прийом (зразок надавався, його слід було адаптувати відповідно до предмета і вікової категорії учнів);
- 2) завдання емоційного рівня (самооцінка, емоційний інтелект, креативність) – реалізувати під час уроку психологічний прийом виховного впливу;
- 3) завдання для розвитку комунікації і співпраці – реалізувати під час уроку прийом групової роботи;
- 4) завдання для професійної самоактуалізації вчителя, після того як він справився з трьома попередніми викликами (відповісти на низку коучингових запитань з метою саморефлексії і надіслати модератору марафону, відтак робилася відмітка щодо зарахування за тиждень).

Перший тиждень було присвячено апробації та інтеграції елементів інноваційної методики “Rory’s Story Cubes” в освітньому процесі. Метою реалізації викликів на перший тиждень був розвиток творчо-пізнавальних процесів (уява, увага), сенсомоторний розвиток (безпосередня робота з кубиком), розвиток гнучкості мислення, критичного мислення, розвиток креативності і метафоричного мислення, розвиток культури почуттів; уміння слухати інших, співпереживати та вибудовувати безоцінне ставлення до емоцій інших людей (толерантність, емпатія, емоційний інтелект).

Метою реалізації викликів на другий тиждень було вдосконалення методичної компетентності в системі неформальної та інформальної освіти для професійного самовдосконалення: розробити авторські вправи, активності, створити методичні розробки для розвитку ключових компетентностей з урахуванням предметної спрямованості.

Метою реалізації викликів на третій тиждень була апробація розроблених методичних розробок (активностей), мікротренування, валідація (валідація – збирання та оцінювання даних, своєрідна рефлексія професійної діяльності) на стадії розроблення та подальшого впровадження розроблених активностей як окремо, так і у вигляді повноцінної інноваційної методики в освітньому процесі, що гарантує реалізацію розвитку ключових компетентностей здобувачів освіти і водночас свідчить про розвиток професійно-педагогічної компетентності педагога.

Метою реалізації викликів на четвертий тиждень було заповнення діагностичної карти. Мета діагностичної карти – саморефлексія вчителя щодо реалізації ролі інноваційного вчителя, окреслення орієнтирів для розвитку професійно-педагогічної компетентності. Карта також є одним із складників процесу проходження марафону; вона заповнюється за підсумками виконання його завдань.

Мотиваційна карта містить два складники професійно-педагогічної компетентності вчителя – використання методичних прийомів та особистісно-професійна поведінка вчителя. Кожний складник має дескриптори для самоаналізу і рівні опанування (від першого до четвертого, де рівень 1 вказує на те, що вчитель починає застосовувати інноваційну методику “Rory’s Story Cubes”; рівень 2 – на те, що вчитель застосовує інноваційну методику “Rory’s Story Cubes”, але деякі сфери потребують удосконалення; рівень 4 – на те, що вчитель застосовує інноваційну методику “Rory’s Story Cubes” упевнено; рівень 4 – на те, що вчитель інтегрує власні авторські елементи інноваційної методики “Rory’s Story Cubes” в освітній процес).

Серед компетенцій складника “використання методичних прийомів” було виокремлено:

- Я знаю і розумію характер методики “Rory’s Story Cubes” та ефективні стратегії можливостей інтегрованого навчання.

- Я маю здібності лідера і наставника для того, щоб готувати й підтримувати учнів щодо розвитку творчо-пізнавальної діяльності і ключових умінь, можу надихати й мотивувати.

- Я можу зробити внесок у розроблення та використання методичних прийомів методики “Rory’s Story Cubes”.

- Я здатен/здатна організувати та проводити добре структуровані вправи відповідно до очікуваних результатів і предметного контексту.

- Я знаю, коли і як правильно диференціювати завдання, використовуючи підходи, які дають учням змогу ефективно навчатися.

- Я можу адаптувати педагогічний стиль відповідно до потреб учнів.

Компетенції складника “особистісно-професійна поведінка вчителя”:

- Я здатен/здатна визнавати різний досвід, погляди та думки, які мають учні.

- Я можу захопити учнів до відповідального й сумлінного ставлення до навчання та розвитку.

- Я готовий/готова вчитися в інших й активно підтримувати їх.

- Я вмію створювати безпечне та сприятливе середовище для навчання, де учні зможуть порушувати будь-які питання та обмінюватися досвідом.

- Я можу ефективно працювати в команді.

Аналіз отриманих після марафону результатів (виконані завдання, саморефлексія, заповнення діагностичної карти і відгук) свідчить про високий рівень мотивації професійного розвитку у вчителів, які взяли участь у марафоні. Ті, що активно працювали (а таких серед учасників марафону було понад 70%), наприкінці реалізації цієї варіативної моделі професійного розвитку самооцінювали себе на 4 (де вчитель інтегрує власні авторські елементи інноваційної методики “Rory’s Story Cubes” в освітній процес).

Активні учасники марафону відзначали, що долучилися до марафону з метою самоосвітньої діяльності, через цікавість (у такому форматі варіативної моделі професійного розвитку беруть участь уперше), через прагнення відповідати освітнім викликам і запитам здобувачів освіти. Адже суспільство знань бачить педагога нової формації компетентним, умотивованим, кваліфікованим, здатним розвиватися впродовж життя, самостійно й творчо навчатися в процесі формальної, неформальної та інформальної освіти, організувати людиноцентрований освітній процес.

Разом з тим ефективний професійний розвиток у варіативних моделях формальної і неформальної освіти вимагає систематизації різних підходів і теорій щодо розуміння ресурсних спроможностей особистості педагога. Набуває актуальності питання аналізу готовності до професійного розвитку, що визначає відповідний процес професійної самореалізації в різноманітних освітніх моделях формальної і неформальної освіти та особистісне становлення педагога в середовищі професійної спільноти (розвиток професійної самосвідомості).

Поняття “готовність” використовують здебільшого для того, щоб продемонструвати результативність підготовки до якоїсь діяльності. Зокрема, у Тлумачному словнику С. І. Ожегова дається таке його визначення: “підготувати – зробити щось для організації, навчити, дати необхідні знання”,

“готовність – стан, за якого все зроблено, все готово”. Отже, підготовку до чогось можна розглядати як формування готовності, а готовність – як очікуваний результат підготовки. Виділяють два основні напрями вивчення готовності:

функціональний – розгляд готовності як певного психічного стану, умови успішності виконання діяльності, де значущу роль відіграє настановлення на діяльність (Є. Кузьмін, Н. Левітов, В. Мясищев, Л. Нерсесян, Д. Узнадзе);

особистісний – розгляд готовності як особистісного утворення, інтегративної властивості особистості, що забезпечує ефективність діяльності (В. Крутецький, К. Платонов, М. Дьяченко, І. Зимня, Л. Кандибович, В. Сластьонін).

У контексті особистісного напряму готовність до професійного розвитку можна розглядати як стійку характеристику особистості, інтегративне особистісне утворення, що складається із сукупності взаємопов’язаних професійно важливих властивостей, які забезпечують успішну професійно-педагогічну діяльність.

У структурі готовності педагогічних працівників до професійного розвитку у варіативних моделях формальної і неформальної освіти доцільно виокремити такі компоненти:

1) *пізнавальний* – обізнаність педагога щодо сутності, особливостей професійного розвитку, професійних вимог до фахівця; здатність до професійного самопізнання, вироблення особистісних вимог до реалізації професійно-педагогічної діяльності;

2) *мотиваційний* – ставлення педагога до професійного розвитку; виявляється через орієнтацію на інноваційний пошук професійної діяльності, прагнення педагога до створення й використання нового, саморозвитку і самовдосконалення;

3) *поведінковий* – зайняття активної особистісної позиції в реалізації професійних пошуків, самостійне ініціювання професійної самоактуалізації, здатність до професійної самореалізації в зовнішньому середовищі;

4) *особистісний* – наявність у педагога особистісних властивостей, що сприяють досягнанню бажаних результатів у професійній діяльності.

Щоб визначити та оцінити зазначені компоненти готовності педагогів до професійного розвитку як у формальній, так і неформальній освіті, можна використовувати анкетне опитування, спостереження, аналіз продуктів педагогічної діяльності тощо. Також стануть у пригоді спеціальні методики: “Анкета для визначення здатності до саморозвитку”, “Самоаналіз стимулів і перешкод навчанню і розвитку” (Є. Рогов); “Визначення домінуючого підходу до навчання”, “Самооцінка інноваційних властивостей особистості”, “Шкала оцінки потреби в досягненні” (Ю. Орлов). Для вивчення особистісної готовності педагога до професійного розвитку, визначення окремих, значущих для професійного розвитку, властивостей, доцільно використовувати такі психодіагностичні методики: “Самооцінка рівня онтогенетичної рефлексії”; “Діагностика особистісної креативності” (О. Тунік); “Діагностика самоактуалізації особистості” (А. Лазукін, адаптація Н. Каліної); “Діагностика соціально-психологічної адаптації” (К. Роджерс, Р. Даймонд) та ін.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, в умовах трансформації освітніх викликів і пріоритетних завдань особливої актуальності набуває питання неперервного професійного розвитку сучасного педагога, освітнього лідера нової формації, який самостійно моделює і зреалізовує індивідуальну освітню траєкторію в умовах формальної і неформальної освіти, має високий рівень розвитку готовності до професійного розвитку в умовах формальної і неформальної освіти, здійснює цілепокладання й конструктивну корекцію в принципово нових вітчизняних культурно-освітніх умовах. Згідно з індивідуальним планом дослідження та відповідно до технічного завдання науково-дослідної роботи “Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих: історія, теорія, технології” (РК № 0117 U002380) теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено зміст і технології професійного розвитку педагогічних працівників у системі освіти дорослих, а саме: упорядковано категорійний апарат дослідження; проведено моніторинг з метою виявлення проблем і труднощів у процесі професійного розвитку фахівців, стану науково-методичного забезпечення; апробовано методичний супровід неперервного професійного розвитку педагогічних працівників у системі формальної і неформальної освіти; здійснено кількісний і якісний аналіз результатів експерименту та узагальнено висновки.

Перспективним видається дослідження розвитку готовності педагогічних і науково-педагогічних працівників до розвитку професійної самосвідомості в умовах формальної, неформальної та інформальної освіти.

Подяка. У контексті реалізації цього дослідження висловлюємо подяку науковому модератору НДР “Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих: історія, теорія, технології” (РК № 0117 U002380, 2017–2019) В. В. Сидоренко – доктору педагогічних наук, директору Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти, за наставництво і науково-організаційний супровід окремих напрямів роботи в межах НДР.

Список використаних джерел

Сидоренко, В. В., & Швень, Я. Л. (Ред.) (2019). *Професійний розвиток педагогічних, науково-педагогічних працівників і керівників закладів освіти галузі знань 01 "Освіта" у системі підвищення кваліфікації: збірник освітньо-професійних програм: у 2-х ч., Ч. 1*. Київ: Агроосвіта.

Сидоренко, В. В., & Швень, Я. Л. (Ред.) (2019). *Професійний розвиток педагогічних, науково-педагогічних працівників і керівників закладів освіти галузі знань 01 "Освіта" у системі підвищення кваліфікації: збірник освітньо-професійних програм: у 2-х ч., Ч. 2*, Київ: Агроосвіта.

Сорочан, Т. М. (Заг. ред.), Сидоренко, В. В., & Скрипник, М. І. (Наук. ред., упоряд.) (2017). *Курikulum підвищення кваліфікації педагогічних, науково-педагогічних працівників та керівників закладів освіти галузі знань 01 Педагогічна освіта: Збірник робочих навчальних програм*. Київ: ЦПППО.

Сорочан, Т. М. (Ред.) (2018). *Професійний розвиток педагога Нової української школи в умовах формальної і неформальної освіти*: Електронний збірник спецкурсів. Київ: ЦПППО.

Скрипник, М. І., & Швень, Я. Л. (2017). *Професійний розвиток науково-педагогічних працівників в освіті дорослих: збірник методик і тестових завдань для діагностики*. Київ: ЦПППО. Взято з <https://www.academia.edu/35702045/>

Швень, Я. (2018). *Воркшопи. Управлінська діяльність*. Київ: Бібліотека "Шкільного світу".

References

Shven, Ya. L. (2018). *Vorkshopy. Upravlinska diialnist* [Workshops. Management activities]. Kyiv: Biblioteka "Shkilnoho svitu". (in Ukrainian)

Skrypnyk, M. I., & Shven, Ya. L. (2017). *Profesiinyi rozvytok naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv v osviti doroslykh: zbirnyk metodyk i testovykh zavdan dlia diahnostryky* [Professional development of scientific and pedagogical workers in adult education]. Kyiv: TsIPPO. Retrieved from <https://www.academia.edu/35702045/> (in Ukrainian)

Sorochan, T. M. (Ed.) (2018). *Profesiinyi rozvytok pedahoha Novoi ukrainskoi shkoly v umovakh formalnoi i neformalnoi osvity: elektronnyi zbirnyk spetskursiv* [Professional development of the teacher of the New Ukrainian school in terms of formal and non-formal education]. Kyiv: TsIPPO. (in Ukrainian)

Sorochan, T. M. (Ed.), Sydorenko, V. V., & Skrypnyk, M. I. (Comp.) (2017). *Kurykulum pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohichnykh, naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv ta kerivnykiv zakladiv osvity haluzi znan 01 Pedahohichna osvita: zbirnyk robochykh navchalnykh prohram* [Curriculum of advanced training of pedagogical, scientific-pedagogical workers and heads of educational institutions]. Kyiv: TsIPPO. (in Ukrainian)

Sydorenko, V. V., & Shven, Ya. L. (Eds.) (2019). *Profesiinyi rozvytok pedahohichnykh, naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv i kerivnykiv zakladiv osvity haluzi znan 01 "Osvita" u systemi pidvyshchennia kvalifikatsii: zbirnyk osvitno-profesiinykh prohram: u 2-kh ch., Ch. 1* [Professional development of pedagogical, scientific-pedagogical workers and heads of educational establishments]. Kyiv: Ahroosvita. (in Ukrainian)

Sydorenko, V. V., & Shven, Ya. L. (Eds.) (2019). *Profesiinyi rozvytok pedahohichnykh, naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv i kerivnykiv zakladiv osvity haluzi znan 01 "Osvita" u systemi pidvyshchennia kvalifikatsii: zbirnyk osvitno-profesiinykh prohram: u 2-kh ch., Ch. 2, tematychni kursy pidvyshchennia kvalifikatsii* [Professional development of pedagogical, scientific-pedagogical workers and heads of educational establishments]. Kyiv: Ahroosvita. (in Ukrainian)